

Др Драгица Живојиновић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0003-0234-757X

Прегледни научни рад
УДК: 347.65(497.11)
DOI: <https://doi.org/10.46793/7623-154.325Z>

НАСЛЕДНОПРАВНИ ПОЛОЖАЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ*

Резиме

Предмет овог рада је сагледавање наследноправног положаја државе у српском праву и то: као завештајног, законског наследника, и као уживаоца заоставштине. Циљ рада је оцена адекватности и усклађености домаће нормативе ове тематике, и надаље, откривање њених евентуалних недостатака које би *de lege ferenda* ваљало отклонити. Аутор налази да способност државе да наследи оставиоца као његов завештајни наследник произилази из слободе завештања, а њен правни положај у овом случају се готово и не разликује од правног положаја било ког физичког лица у својству тестаментарног наследника. Када држава Србија наслеђује *ab intestato* она такође у свему има положај универзалног сукцесора, уз најзначајнију разлику што се као последњи законски наследника наслеђа не може одрећи. И остале правне консеквенце положаја државе као принудног законског наследника су нужне, логичне и у сагласју са ставом законодавца о наследноправној природи права државе на вакантну заоставштину. Аутор констатује да се додељивањем држави правног положаја уживаоца заоставштине у законом дефинисаним околностима, одступа од усвојене природе права државе на вакантну заоставштину, грубо прелази преко начела обавезне универзалне сукцесије и *ex lege* наслеђивања на којима почива српско наследно право. Стога закључује да ово решење ствара непотребну конфузију, оставља низ отворених питања, па да га из Закона о наслеђивању треба уклонити.

Кључне речи: наследноправни положај државе, држава као наследник, принудни законски наследник, вакантна заоставштина, држава као уживалац заоставштине, начело обавезне универзалне сукцесије.

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

1. Увод

Заоставштину умрлог лица Република Србија може наследити¹ по оба у српском праву допуштена основа позивања на наслеђе – по основу завештања (тестамент) и закона.² Способност државе да стекне оставиочеву заоставштину као тестаментарни наследник произилази из чл. 3 ст. 3 Закона о наслеђивању³ (у даљем тексту: ЗОН). Овом одредбом се у домен завештаоачеве слободе завештања оставља могућност да, осим одређивања физичког лица за универзалног сукцесора, он за наследника именује и правно лице; па између осталих, и државу Србију. Могућност, пак, Републике Србије да оставиоца наследи *ab intestato*, законски је посебно уређена,⁴ и представља изузетак од правила да се правна лица појављују искључиво као тестаментарни наследници.⁵ Она је настала као резултат потребе да се и у ситуацији када заоставштину оставиоца нема ко да наследи (постојање заоставштине без наследника, односно кадукарне или вакантне заоставштине), одреди неко на кога би она прешла у моменту оставиоачеве смрти. Обезбеђење континуитета за наслеђивање подобних права и обавеза чији је титулар до момента делације био оставилац, и остварење функције реда у правном промету, били су мотиви за прихватање солуције где се држава одређује као последњи законски наследник.

У српском праву постоји још једно, интересно решење, којим се уређује правни положај државе у наследном праву, а према коме она, код постојања дилеме да ли на оставиочевој заоставштини има других наследника, има положај уживаоца заоставштине; уз могућност да протеклом одређених рокова и испуњења још неких, законом предвиђених услова, оригинарно стекне право својине на покретним и непокретним стварима из заоставштине.⁶

Предмет овог рада је сагледавање у чему се огледа правни положај државе као оставиочевог завештајног и законског наследника, које специфичности га одликују и да ли су оправдане. Такође, разматраћемо и решење о држави као уживаоцу заоставштине, нарочито у контексту његове компатибилности са начелима на којима се заснива српско наследно право и правним положајем државе као законског наследника. Критички осврт на начин уређења ове тематике има двоструки циљ: детектовање спорних решења и указивање на правац будућих измена ЗОН, а ради постојања адекватне и усклађене регулативе наследноправне сукцесије.

¹ Република Србија може стећи какве користи из оставиоачеве заоставштине и као сингуларни сукцесор – остављањем легата путем завештања (чл. 141 ЗОН), али овај сегмент правног положаја државе у српском наследном праву овог пута неће бити предмет нашег интересовања.

² Чл. 2 ЗОН.

³ Сл. гласник РС, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015.

⁴ Чл. 21 ЗОН.

⁵ Ђурђевић, Д., *Институције наследног права*, Београд, 2015, стр. 65.

⁶ Чл. 209 ЗОН.

2. Република Србија као завештајни наследник

Једна од компоненти слободе завештајног располагања је слобода наследноправног обликовања, односно креирања садржине завештања по сопственој вољи, уз поштовање општих ограничења постављених установом јавног поретка и посебних ограничења установом нужног дела. Ова слобода, између осталог, овлашћује тестатора да за наследника именује било које физичко лице, без обзира да ли између тог лица и оставиоца постоји или не нека од правно битних веза предвиђених за законско наслеђивање, али и правно лице, која, са изузетком државе Србије, нису обухваћена кругом законских наследника.⁷

Завешталац државу може именовати као јединог завештајног наследника (генерални, искључиви наследник), а у случају да има супружника, грађанских или крвних сродника као потенцијалних законских наследника који би могли и хтели да наследе, ово би значило њихово прећутно разбаштињење. Тестатор може одредити државу за универзалног сукцесора на аликвотном делу заоставштине.⁸ Држава ће се такође сматрати оставиочевим наследником када јој је завештањем оставио једну или више одређених ствари или права из заоставштине, ако је то била његова воља.⁹ Надаље, завешталац може Републику Србију одредити за супститута било законском или завештајном наследнику,¹⁰ одредити је за претходног или потоњег наследника, односно стицање/губитак њеног наследничког својства учинити зависним од услова, рока¹¹ или испуњења налога.¹²

Оно што може бити другачије код постављања услова при именовању државе за завештајног наследника у односу на случај када се они одређују физичком лицу као универзалном сукцесору по основу завештања је, што се на

⁷ Ко улази у круг законских наследника, видети чл. 8 ЗОН.

⁸ Чл. 114 ст. 2 ЗОН.

⁹ Видети чл. 114 ст. 3 ЗОН. До утврђивања истинске намере завештаоца да држава буде наследник када јој је тестаментом остављена једна или више тачно одређених ствари или права из заоставштине долази се применом правила тумачења завештања (чл. 135 ст. 1 ЗОН). Индиција постојања такве намере може бити вредност остављених предмета заоставштине, везивање за државу правних последица које редовно погађају универзалне сукцесоре каква је одговорност за дугове оставиоца, обавеза његове сахране итд. Детаљније, Ђурђевић, Д., *нав. дело*, стр. 154; Стојановић, Н., *Наследно право*, Ниш, 2022, стр. 248.

¹⁰ Чл. 116, ст. 1 ЗОН. Постављање супститута тестаментарном наследнику искључује примену права прираштају у тестаментарном наслеђивању (чл. 140 ЗОН), док постављање супститута законском наследнику може, у зависности од околности конкретног случаја, искључити примену права представљања, прираштаја или правила следоредности.

¹¹ Видети чл. 119 ЗОН.

¹² Чл. 132 ст. 1 ЗОН.

државу не могу применити они потестативни услови чије остварење је по природи ствари могуће само физичким лицима – на пример, ако заврши правни факултет, постаће мој наследник.¹³ У овом случају сматрамо да се овај услов из разлога фактичке немогућности остварења има сматрати непостојећим.¹⁴

Слично може постојати код оптерећења државе налогом. Непостојећим се има сматрати налог којим би неком од државних представника било наложено да на пример, изврши притисак на правосудне органе да његовог сина не осуде за почињено тешко кривично дело, чиме би се од суда тражило да селективно примењује правду. Овакав налог је недозвољен јер је противан принудним прописима, јавном поретку и добрим обичајима, из ког разлога се сматра непостојећим.¹⁵ У овом случају, поништава се само одредба о налогу, а именовање државе за наследника остаје да важи ослобођено налога. Са друге стране, чини нам се да код постављања правног лица, па и Републике Србије за завештајног наследника под одложним или раскидним роком,¹⁶ нема никаквих разлика у односу на ситуацију када су они одређени физичким лицима.

ЗОН се не утврђују критеријуми које држава, нити било које друго правно лице као носилац правног субјективитета, треба да испуни да би стекла својство универзалног сукцесора. Ова правна празнина попуњава се аналогijом, односно применом правила која постоје за физичка лица.¹⁷ Следствено, да би наследила по основу тестаментa Република Србија мора да постоји у моменту оставиоачеве смрти.¹⁸ Дакле, ако би она престала да постоји за живота оставиоца, не би могла да стекне својство наследника. На страни државе такође морају бити испуњени и остали општи услови предвиђени ЗОН који је правно квалификују за стицање заоставштине: да није неспособна за наслеђивање, да није недостојна и да се није одрекла наслеђа.

Како је способност за наслеђивање правних субјеката у савременим правима, па и српском, општа - са изузетком који се односи на странце који имају исти наследноправни положај као и домаћи држављани, под условом реципроцитета,¹⁹ држава Србија је способна за наслеђивање. Што се тиче индигнитета, разлози недостојности у српском праву су тако конципирани²⁰ да

¹³ Они услови чије остварење је изван моћи тестаментног наследника и зависи од трећег лица или природног догађаја – каузални услови, у разматраном контексту, без проблема могу бити одређени за супституциони случај услед чијег наступања ће држава стећи, односно изгубити својство универзалог сукцесора.

¹⁴ Видети чл. 120 ст. 2 ЗОН.

¹⁵ Чл. 132 ст. 2 ЗОН.

¹⁶ Роком се сматра одређени тренутак у времену или протек времена за који се везује настанак или престанак неког права. О овоме више, Стојановић, Н., *нав. дело*, стр. 251.

¹⁷ Ђурђевић, Д., *нав. дело*, стр. 65.

¹⁸ Чл. 3 ст. 1 ЗОН.

¹⁹ Чл. 7 ЗОН.

²⁰ Видети чл. 4 ЗОН. Детаљније, Живојиновић, Д., *Разлози недостојности за наслеђивању у српском праву и праву држава Европске уније*, Зборник радова:

се у пракси држави тешко могу приписати. Држава се не може теже огрешити о законску обавезу издржавања према оставиоцу,²¹ јер ту обавезу нема. Ако би на пример, неко по противправном налогу државног руководства са умишљајем убио или покушао да убије оставиоца,²² ни тада се правила о недостојности не би могла применити на државу јер држава као правно лице, није што и појединци који је представљају. Најзад, држава ће стећи својство наследника ако се не одрекне наследства;²³ за њу као тестаментарног наследника важи принцип добровољности у наслеђивању.

Правни положај Републике Србије као завештајног наследника није посебно уређен, тако да овде начелно важе сва општа правила којима је дефинисан правни положај универзалног сукцесора - било да је то својство стечено по основу завештања или закона. На њу, као и на остале универзалне сукцесоре, прелази заоставштина по сили закона, у моменту оставиоачеве смрти, када стиче и право на одрицање од наслеђа.²⁴ На државу се примењују и сва правила о начину давања позитивне и негативне наследне изјаве,²⁵ о њиховим дејствима; она може уступити наследни део неком од санаследника или трећем лицу.²⁶ Она улази у наследничку заједницу,²⁸ има право да тражи деобу наследства, на њу се такође односи обавеза заштите осталих санаследника након деобе.²⁹ Као тестаментарни наследник, она одговара за оставиоачеве дугове до висине вредности наслеђене имовине.³⁰ Уколико је завешталац именовањем државе за завештајног наследника повредио право нужних наследника на нужни део,³¹ она им дугује намирење на законом предвиђен начин³² и у одговарајућем обиму.³³ Неиспуњење налога којим је оптерећена

Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 11, Крагујевац 2023, стр. 441-456.

²¹ Видети чл. 4 ст. 1 т. 4 ЗОН

²² Видети чл. 4 ст. 1 т. 1 ЗОН

²³ Видети чл. 213 - 214 ЗОН

²⁴ Чл. 212 ЗОН.

²⁵ Живојиновић, Д., *Позитивна наследничка изјава у систему стицања наслеђа ipso iure*, Гласник права, бр. 1-2/2015, стр. 1-17; Живојиновић, Д., *Одрицање од наслеђа*. Зборник радова: Правни систем Србије и стандарди Европске уније и Савета Европе, књ. 2, Крагујевац, 2007, стр. 213-226.

²⁶ Чл. 216 и чл. 231 ЗОН.

²⁷ Живојиновић, Д., *Уступање наследног дела*, Правни живот, књ. 435, бр. 10/1997, стр. 505-516.

²⁸ О правној природи наледничке заједнице видети Стојановић, Н., *Наследничка заједница*, Ниш 2009, стр. 6-14.

²⁹ Чл. 228-231 и чл. 235- 236 ЗОН.

³⁰ Чл. 222 ЗОН.

³¹ Чл. 42 ЗОН.

³² Чл. 43 ЗОН.

³³ Чл. 40 ст. 2 ЗОН.

држава као завештајни наследник (на пример, да се из државних фондова финансира школовање његовом сестрићу Јовану док не дипломира) има дејство остварења раскидног услова.³⁵ Губитак наследног права државе, односно престанак својства универзалног сукцесора, у овом случају може да захтева извршилац тестамена и лица која за то имају правни интерес, што су по правилу законски наследници.³⁶

3. Република Србија као законски наследник

У савременим европским законодавствима обухватање државе кругом законских наследника представља један од најзаступљенијих концепата³⁷ у решавању питања коме припада оставиочева заоставштина коју није хтео или није могао да наследи ни један његов наследник, било законски, тестаментарни или уговорни - у правима где је допуштен овај основ позивања на наслеђе.³⁸ Концепција где држава стиче кадукарну заоставштину³⁹ деривативно, по основу универзалне сукцесије, сматра се модерним становиштем,⁴⁰ која почива на потреби остварења функције реда у правном промету које наследно право треба да обезбеди.⁴¹ Ступањем државе као интестатског наследника у укупност свих права и обавеза које су припадале оставиоцу у моменту смрти и биле подобне за наслеђивање, обезбеђује се континуитет у оставиочевим правним односима и штите интереси трећих лица, што доприноси правној сигурности.

И у актуелном српском праву прихваћен је овај концепт. Република Србија одређена је за последњег законског наследника,⁴² а њен правни положај уређен је специјалним нормама наследног права.⁴³ Законодавац поставља три основна правила која га дефинишу.

³⁴ Крстић, Н., *Повреда и заштита прва на нужни део*, докторска дисертација, Ниш, 2016, стр. 266 и даље.

³⁵ Чл. 134 ст. 1 ЗОН.

³⁶ Чл. 134 ст. 2 ЗОН.

³⁷ Ово решење прихваћено је на пр. у немачком, швајцарском, црногорском, хрватском праву. За немачко право видети, Frank, R., *Erbrecht*, München, 2000, стр. 37.

³⁸ Према другом концепту држава стиче заоставштину без наследника оригинарно, као једини овлашћени, привилеговани окупант, на основу суверене власти коју има над људима и стварима који се налазе на њеној територији. Заступљена је на пр. у Аустрији и Француској. Видети, Eccher, B., *Erbrecht, Bürgerliches Recht Band IV*, Wien, 2016, стр. 45; Zankl, W., *Erbrecht*, Wien, 2017, стр. 98.

³⁹ О појму заоставштине без наследника видети, Антић, О., *Држава као наследник*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1-3/1991, стр. 19.

⁴⁰ О овоме, Антић, О., *Наследно право*, Београд, 2004, стр. 135.

⁴¹ Наведено према, Ђурђевић, Д., *Позивање наследника огласом и наследноправни положај државе у српском праву*, Право и привреда, бр. 4/2020, стр. 17.

⁴² Чл. 8 ст. 4 ЗОН.

⁴³ Чл. 21 ЗОН.

Прво правило је да Република Србија наслеђује ако оставилац нема других законских наследника.⁴⁴ Оно значи да се држава позива на наслеђе када иза оставиоца није остао ни један од законских наследника сврстаних у одговарајуће, оставиоцу ближе⁴⁵ наследне редове, или када нико од њих неће или не може да наследи. Држава дакле, нема предност у наслеђивању у односу на остале оставиоцеве интестатске наследнике; напротив, она је последњи законски наследник и позваће се на наслеђе ако се применом одговарајућих правила наслеђивања по основу закона у датом случају испостави да заоставштину умрлог нема ко други да наследи. Овде ваља приметити да иако је обухваћена кругом законских наследника, држава није попут осталих, сврстана ни у један законски наследни ред. Ово решење законодавца је сасвим логично, имајући у виду да број наследних редова у нашем праву није ограничен,⁴⁶ као и да се не може унапред знати наследници ког наследног реда ће у конкретном случају бити позвани на наслеђе, па се, следствено томе, не може на генералан начин одредити припадност државе одређеном наследном реду.

Законодавцу се, међутим, може замерити што дефинишући овај сегмент правног положаја државе не говори о њеном праву да наследи умрлог када нема ни тестаментарних ни законских наследника који могу и желе да га наследе. Ово стога што је тестамент јачи основ позивања на наслеђе у односу на закон,⁴⁷ тако да правила о наслеђивању на основу закона имају диспозитивни карактер и могу се дерогирати другачијом завештачевом вољом израженом у форми тестамена.

Друго правило које карактерише положај државе као последњег законског наследника је да се она наслеђа не може одрећи.⁴⁸ Њиме се уводи значајан али, како ћемо даље видети, нужен изузетак од принципа добровољности у наслеђивању који значи да оно није принудна установа и да нико не мора прихватити наследничко својство уколико то не жели. Добровољност у наслеђивању важи за све универзалне сукцесоре, без обзира на основ позивања на наслеђе; видели смо напред да важи и за државу Србију као завештајног наследника.

Неопходност одступања од поменутог принципа у ситуацији када Република Србија наслеђује као последњи законски наследник произилази из потребе остварења другог принципа наследног права – принципа обавезне

⁴⁴ Чл. 21 ст. 1 ЗОН.

⁴⁵ Близина наследног реда одређује се према степену сродства родоначелника парентеле са оставиоцем. Детаљније видети Ђурђевић, Д., *Институције*....., стр. 80.

⁴⁶ Чл. 9- 20 ЗОН.

⁴⁷ Видети правила о припадању наследства (чл. 136 ст. 2, чл. 138 ЗОН), прираштају у завештајном наслеђивању (чл. 140 ст. 3 ЗОН), итд. Интересантно је да се у оквиру "Општих одредби", чл. 2 ЗОН одређују допуштени основи наслеђивања и каже да се може наследити на основу закона и завештања, али се на овом месту не уређује ранг основа наслеђивања.

⁴⁸ Чл. 21 ст. 2 ЗОН.

универзалне сукцесије.⁴⁹ Ово начело значи да увек мора постојати неко на кога ће прећи оставиочева заоставштина. Универзалном сукцесијом се омогућава да сва наслеђивању подобна права и обавезе неког лица и после његове смрти наставе друштвену улогу коју су имала до момента делације оставиоца, и тиме оправдају сопствени постанак и правни поредак.⁵⁰ Њоме се, у контексту наслеђивања, обезбеђује функција реда у правном промету и штите правом препознати и признати интереси трећих лица.

Колизија ова два принципа иначе не постоји, јер ако се неко од наследника одрекне наслеђа, на место њега ће, применом одговарајућих правила наследног права, ступити неки други наследник.⁵¹ Она битише само у једној, специфичној ситуацији – када заоставштину умрлог осим државе, нема ко други да наследи. Ако би се држави признало право да се одрекне наслеђа не би било наследника, а тиме ни универзалне сукцесије у датом случају. Управо је отклањање овог сценарија разлог укључивања државе у круг законских наследника, и то као последњег законског наследника. Зато она има статус принудног законског наследника,⁵² што њен положај, потпуно оправдано и из концептуалног и правнополитичког угла гледања, чини специфичним, другачијим у односу на положај осталих универзалних сукцесора.

Правило да се Република Србија не може одрећи наслеђа важи и код постојања паралелног односа основа позивања на наслеђе – када се један део заоставштине наслеђује по основу завештања, а други по основу закона, а држава се појављује као последњи законски наследник. Ни у овој ситуацији држава не би могла да да негативну наследну изјаву, јер завештајним наследницима не може прирасти део законског наследника.⁵³ Међутим, Република Србија се у овом случају може одрећи наслеђа у корист звештајног/завештајних наследника. Ипак, ова изјава се не сматра негативном наследном изјавом него пријемом наслеђа уз истовремено уступање наследног дела (чл. 216 ст. 1 ЗОН).⁵⁴

Из околности да је држава принудни законски наследник проистиче још неколико правних консеквенци по којима се правни положај државе разликује од положаја осталих законских, па и завештајних наследника.

Завешталац не може путем негативног тестаментa ускратити држави могућност да стекне његову заоставштину као последњи законски наследник, јер би тако онемогућио наступање наслеђивања. Видели смо напред да увек

⁴⁹ Детаљније о значају овог принципа и правним последицама његове примене видети, Стаојановић, Н., *Наследно...* стр. 30-31; Gavella, N., Belaj, V., *Наследно право*, Загреб, 2008, стр. 22; Ђурђевић, Д., *Институције...*, стр. 35.

⁵⁰ Антић, О., Балиновац, З., *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 1996, стр. 9.

⁵¹ Применом правила представљања, прираштаја и следореда у законском, односно прираштаја у тестаментарном наслеђивању.

⁵² Brox, H., *Erbrecht*, Köln, Berlin, München, 2004, стр. 53.

⁵³ Антић, О., Балиновац, З., *нав. дело*, стр. 145.

⁵⁴ Детаљније о овоме, Живојиновић, Д., *Уступање ...*, стр. 505-516.

мора постојати неки универзални сукцесор на кога ће у тренутку делације оставиоца прећи његова заоставштина. Оно што он може да учини да би спречио државу да га наследи је да путем (позитивног) тестаменту именује неко друго, физичко или правно лице (или више њих) за универзалног сукцесора на целој заоставштини и наравно, да то лице може и хоће да наследи.

Обавеза државе да испуни оставиоцеве налоге не може бити правно санкционисана.⁵⁵ Уколико би се законом предвиђена санкција за неиспуњење налога (губитак наследног права услед остварења раскидног услова⁵⁶) применила на државу као последњег законског наследника, не би постојало лице које би наследило *de cuius*-а.

Из истих разлога, држава не може бити недостојна за наслеђивање.⁵⁷ И овде стоји напред речено да су разлози недостојности одређени тако да се тешко могу применити на државу као правно лице, међутим, независно од ове околности, и да је то могуће, примена правне санкције која би се састојала у ускраћивању могућности држави да наследи конкретног оставиоца, била би у супротности са циљем њеног обухватања кругом законских наследника.

Коначно, треће правило је да заоставштина коју Република Србија наследи постаје државна имовина.⁵⁸ Промена својинског режима⁵⁹ дешава се у моменту оставиоцеве смрти, по сили закона, када и како иначе заоставштина прелази на наследнике.⁶⁰ (Иста последица наступа и када је држава именована за завештајног наследника.) Оно што је недостатак актуелне нормативе је што законодавац не одређује коме се доставља правоснажно решење о наслеђивању, нити који државни орган улази у фактички посед наслеђених ствари и права.⁶¹ У правној теорији се сматра да ово решење треба доставити општини на чијој територији је оставилац имао пребивалиште, односно

⁵⁵ Ђурђевић, Д., *Институције.....*, стр. 117.

⁵⁶ Чл. 134 ст.1 ЗОН.

⁵⁷ Чл. 4 ЗОН.

⁵⁸ Чл. 21 ст. 3 ЗОН.

⁵⁹ Једна од примарних социјалних функција наслеђивања је очување и учвршћивање приватне својине. Да би остварио ову друштвену функцију законодавац треба да обезбеди да се заоставштина из приватне руке пренесе у приватну руку, да наслеђивање доведе до промене сопственика добара, али не и до промене својинског режима под који ће та добра потпасти. Њено остварење законодавац омогућава утврђивањем широког круга законских наследника као приватноправних субјеката и признавањем слободе располагања имовином правним пословима за случај смрти, где будући оставилац за наследника може одредити неког приватноправног субјекта. Детаљније о приватноправном карактеру наслеђивања, Ђурђевић, Д., *Актуелна реформа наследног права у Црној Гори*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1/2009, стр. 268.

⁶⁰ Чл. 212 ст. 1 ЗОН.

⁶¹ Ова питања су у хрватском праву предмет детаљне регулативе. Видети, чл. 20 у вези са чл. 6 Закона о наслеђивању, Народне новине, бр. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.

боравиште; којој такође треба предати наслеђене покретне ствари. Када у заоставштини оставиоца има непокретности њих треба предати општини на чијој територији се налазе. Сматра се да на овај начин треба поступити и са покретним стварима, ако умрли није имао ни пребивалиште ни боравиште на територији РС.⁶²

Што се тиче осталих сегмената правног положаја државе као законског наследника, овде у начелу важи све оно што одликује правни положај било ког другог универзалног сукцесора. Она дакле може тражити поништење завештања,⁶³ подићи наследнички захтев,⁶⁴ тражити од оставиоцевог дужника намирење дуга, она одговара за оставиоцеве дугове на законом прописан начин,⁶⁵ за њу важе исти материјалноправни и процесноправни рокови прописани законом за остале наследнике итд.

4. Република Србија као уживалац заоставштине

Осим што држава именовањем за завештајног наследника може имати положај оставиоцевог универзалног сукцесора, и што у случају постојања кадукарне заоставштине тај положај, ако се тако може рећи, мора имати - с обзиром да је тада принудни законски наследник; ЗОН садржи још једно, интересантно решење којим уређује правни положај државе у наследном праву, а према коме она има положај уживаоца заоставштине.⁶⁶ Оно се везује за ситуацију када органу који води поступак за расправљање заоставштине (суду или нотару коме је поверено његово спровођење⁶⁷) ни након позивања огласом лица која полажу право на наслеђе да му се јаве у року од годину дана од дана објављивања огласа,⁶⁸ остане непознато да ли на оставиочевој заоставштини има наследника. До тога по правилу долази, ако се нико не пријави на објављени оглас, па остане неизвесност да ли постоје наследници.⁶⁹ У том случају, а према слову закона, суд/нотар неће донети решење којом државу оглашава наследником, што би, чини нам се, било

⁶² Видети, Антић, О., *Наследно...*, стр.138.

⁶³ Чл. 165 ЗОН.

⁶⁴ Чл. 221 ЗОН.

⁶⁵ Чл. 222 ЗОН.

⁶⁶ Чл. 209 ст. 1 ЗОН..

⁶⁷ Чл. 110а Закона о ванапраичном поступку (у даљем тексту: ЗВП), Сл. гласник СРС, бр. 25/82 и 48/88, Сл. гласник РС, бр. 46/95 – др. закон, 85/2012, 45/2013 - др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 – др. закон и 14/2022.

⁶⁸ Чл. 208 ЗОН.

⁶⁹ Ово је начелно могуће било када се у конкретном случају једини законски или завештајни наследник одрекао наслеђа, неспособан је или недостојан за наслеђивање или није доживео моменат делације, или нису испуњени неки од утврђених посебних услова за стицање својства универзалног сукцесора итд, а када суду не мора бити познато да ли има других наследника.

исправно с обзиром на разлог укључивања државе у круг законских наследника и следствено, наследноправну природу права државе на заоставштину на којој нема других наследника; већ решење којим такву заоставштину предаје на уживање Републици Србији.⁷⁰ Положај државе као уживаоца заоставштине није коначан;⁷¹ она може протеком одређених рокова стећи својину на стварима из заоставштине оригинарним путем и то на покретним стварима у року од три године, а на непокретним у року од десет година, у оба случаја почев од отварања наслеђа.⁷²

Ово законско решење, у наш правни систем уведено је актуелним Законом о наслеђивању, при чему редактори законског текста нису дали објашњење шта је био мотив његовог увођења. Закон о наслеђивању ФНРЈ из 1955. године⁷³ (у даљем тексту: ЗОН ФНРЈ) и Закон о наслеђивању СР Србије из 1974. године⁷⁴ (у даљем тексту: ЗОН СР Србије) нису садржали ову солуцију. Некадашњим наследноправним прописима се, истина, законодавац није експлицитно опредељивао по питању природе права државе на заоставштину без наследника - да ли је она стиче оригинарно или пак, дериватно, по основу универзалне сукцесије. У поменутих законским текстовима држава није била обухваћена кругом законских наследника, односно није сматрана последњим законским наследником; али се о држави није говорило ни као о уживаоцу вакантне заоставштине, са могућношћу оригинарног стицања покретних и непокретних ствари из њеног састава протеком одређених рокова, и уз испуњење још неких услова - какво решење садржи актуелни ЗОН. Њима је било одређено да кадукарна заоставштина постаје општенародна имовина,⁷⁵ односно друштвена својина,⁷⁶ и да се, у случају када се након протека једногодишњег рока од објављивања огласа не појави ни један наследник, она предаје надлежном народном одбору,⁷⁷ односно надлежној скупштини општине.⁷⁸

Актуелни законодавац се, како смо видели, а за разлику од немања става по овом питању у претходним наследноправним прописима, недвосмислено определио за солуцију према којој заоставштину без наследника држава стиче као универзални сукцесор. Она је укључена у круг законских наследника, принудни је законски наследник, на кога кадукарна заоставштина прелази по сили закона у моменту оставиоачеве смрти. Решењем према коме се, упркос овако јасном опредељењу и правним консеквенцама које из ње производе,

⁷⁰ Чл. 209 ст. 1 ЗОН.

⁷¹ Антић, О., Балиновац, З., *нав. дело*, стр. 145.

⁷² Чл. 209 ст. 2 ЗОН.

⁷³ Сл. лист ФНРЈ, бр. 20/1955.

⁷⁴ Сл. гласник СРС, бр. 52/74.

⁷⁵ Чл. 8 ЗОН ФНРЈ.

⁷⁶ Чл. 8 ЗОН ЗОН СР Србије.

⁷⁷ Чл. 133 ЗОН ФНРЈ.

⁷⁸ Чл. 128 ЗОН ЗОН СР Србије..

држави у недовољно разјашњеним околностима око постојања других наследника заоставштине предаје на уживање, са могућношћу оригинарног стицања права својине на покретним и непокретним стварима из заоставштине, у потпуном је нескладу са циљем њеног обухватања кругом законских наследника. Исход његовог увођења је да имамо (потпуно непотребно) два различита основа стицања кадукарне заоставштине, односно појединих њених делова: 1) деривативни, према коме заоставштину као целина по основу универзалне сукцесије прелази на државу у моменту делације и 2) могућност оригинарног стицања права својине на покретним и непокретним стварима из заоставштине; што ствара сувишну конфузију по питању природе права државе на заоставштину без наследника.

Решењем о предаји вакантне заоставштине на уживање држави, законодавац оставља низ отворених питања, међу којима се као најзначајнија издвајају следећа: ко има својство оставиоцевог универзалног сукцесора, док траје то право државе на уживање,⁷⁹ Право уживања (плодоуживања) је стварно право на туђој ствари⁷⁹ и подразумева да постоји субјект права који на тој ствари има својину.⁸⁰ Ко је то? Шта је са другим правима (осим поменутог права својине) која улазе у састав заоставштине,⁸¹ ко њих стиче?

Мишљења смо да је ова новина у потпуном правном и концептуалном нескладу са решењем о наследноправној природи права државе на вакантну заоставштину, и да је њен даљи опстанак у српском праву непотребан. Њеним постојањем се грубо прелази преко принципа обавезне универзалне сукцесије и следствено, не обезбеђује континуитет у наслеђивању подобним правима и обавезама из заоставштине; не остварује се функција реда у правном промету, и крши се принцип *ex lege* наслеђивања.

5. Закључак

Када Република Србија наслеђује оставичеву заоставштину као тестаментарни наследник, њен наследноправни положај је готово идентичан положају било ког физичког лица које се може наћи на овом месту. На њу се примењују сва општа правила којима је дефинисан правни положај

⁷⁹ Предмет права плодуживања могу бити ствари, права и имовина. Детаљније, Станковић, О., Орлић, М., *Стварно право*, Београд, 1999, стр. 216; Попов, Д., *Појам и предмет права плодуживања у Преднацрту Грађанског законика Републике Србије*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 4//2017, стр. 1310.

⁸⁰ Право својине и право службености налазе се у односу ужих и ширих права. Титулари ових права имају самостална и независна стварна права која упоредо постоје на истој ствари. Видети, Медић, Д., *Личне службености*, Зборник радова: Двадесет година Дејтонског мировног споразума, Источно Сарајево, 2017, стр. 604.

⁸¹ Заоставштину чине сва наслеђивања подобна права која су припадала оставиоцу у моменту смрти – чл. 1 ст. 2 ЗОН, а не само право својине.

универзалног сукцесора, па и оно којим се предвиђа постојање добровољности у наслеђивању.

На државу Србију као законског наследника такође се примењују општа правила о правном положају универзалног сукцесора, али га, са друге стране, красе извесне специфичности које се не везују за остале наследнике. Увођењем ових особености законодавац је имао у виду потребу да се у сваком поједином случају обезбеди да заоставштину оставиоца има ко да наследи, односно да се оствари принцип обавезне универзалне сукцесије. Држава је стога уврштена у круг законских наследника – она је последњи законски наследник који се позива на наслеђе уколико нема других наследника који би могли и хтели да наследе, и одређена је за принудног законског наследника који се наслеђа не може одрећи. Овај концепт, који није непознат савременим европским правима, као и све остале правне последице које из њега проистиче, а о којима је у раду било речи, у српском праву је логично, складно и адекватно разрађен и уређен.

То се, међутим, не би могло рећи за решење којим држава, у законом дефинисаним околностима, има положај уживаоца заоставштине. Оно је у апсолутном несагласју са правнополитичком сврхом њеног обухватања кругом законских наследника и противно начелу обавезне универзалне сукцесије. За опстанак овог решења у српском наследном праву нема ваљане аргументације, али ни потребе, па да га треба уклонити из ЗОН.

*Dragica Živojinović, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

THE LEGAL POSITION OF THE REPUBLIC OF SERBIA IN INHERITANCE LAW

Summary

The subject of this paper is to review the legal position of the state in Serbian inheritance law as: testate and intestate heir, as well as the inheritance usufructuary. The goal of this paper is to assess the adequacy and harmonization of domestic norms regulating this matter and revealing its potential deficiencies that should be de lege ferenda corrected. The author states that the ability of the state to inherit the assets from the testator is derived from the freedom of testation and its legal position in this case is no different from the position of a natural person acting as a testate heir. When the state of Serbia inherits assets ab intestato it has a full status of a universal successor with one significant difference – as the last heir in the legal order it cannot renounce the inheritance. All other legal consequences of the position of the state as

the forced heir are inevitable, logical and in compliance with the legislator's stand on the inheriting legal nature of the right of the state to a vacant inheritance. The author states that by awarding the state the legal status of the inheritance usufructuary in cases which are foreseen by law, is a deviation from the accepted nature of the right of the state to a vacant inheritance and represents a gross violation of the principle of mandatory universal succession and ex lege inheritance, which form the basis of Serbian inheritance law. Thus it can be concluded that this legal solution creates unnecessary confusion and leaves many unanswered questions and, therefore, it should be removed from the Inheritance Law.

Key words: *legal position of the state in inheritance law, state as a legal heir, forced legal heir, vacant inheritance, state as inheritance usufructuary, the principle of mandatory universal succession.*

Литература

- Brox, H., *Erbrecht*, Köln, Berlin, München, 2004.
Eccher, B., *Erbrecht*, Bürgerliches Recht Band IV, Wien, 2016.
Frank, R., *Erbrecht*, München, 2000.
Gavella, N., Belaj, V., *Наследно право*, Загреб, 2008.
Zankl, W., *Erbrecht*, Wien, 2017.
Антић, О., Балиновац, З., *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 1996.
Антић, О., *Држава као наследник*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1-3/1991.
Антић, О., *Наследно право*, Београд, 2004.
Ђурђевић, Д., *Актуелна реформа наследног права у Црној Гори*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1/2009.
Ђурђевић, Д., *Институције наследног права*, Београд, 2015.
Ђурђевић, Д., *Позивање наследника огласом и наследноправни положај државе у српском праву*, Право и привреда, бр. 4/2020.
Живојиновић, Д., *Позитивна наследничка изјава у систему стицања наслеђа ipso iure*, Гласник права, бр. 1-2/2015.
Живојиновић, Д., *Одрицање од наслеђа*, Зборник радова: Правни систем Србије и стандарди Европске уније и Савета Европе, књ. 2, Крагујевац, 2007.
Живојиновић, Д., *Разлози недостојности за наслеђивању у српском праву и праву држава Европске уније*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 11, Крагујевац 2023.
Живојиновић, Д., *Уступање наследног дела*, Правни живот, књ. 435, бр. 10/1997.
Крстић, Н., *Повреда и заштита прва на нужни део*, докторска дисертација, Ниш, 2016.
Медић, Д., *Личне службености*, Зборник радова: Двадесет година Дејтонског мировног споразума, Источно Сарајево, 2017;
Попов, Д., *Појам и предмет права плодоуживања у Преднацрту Грађанског законика Републике Србије*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 4/2017.

Станковић, О., Орлић, М., *Стварно право*, Београд, 1999.

Стојановић, Н., *Наследничка заједница*, Ниш, 2009.

Стојановић, Н., *Наследно право*, Ниш, 2022.